

ОСЕРЕДКИ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ПАРТІЙ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: УМОВИ ДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВНІ ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ (1914 – лютий 1917 рр.)

У статті зроблено спробу охарактеризувати специфіку, форми та напрямки діяльності політичних партій соціалістичного забарвлення на території губерній Правобережної України в роки Першої світової війни. Зазначено, що, не зважаючи на зростання наукового інтересу істориків до політичного життя різних регіонів Російської імперії у згаданий період, обрана для дослідження тема не отримала належного висвітлення в історичній науці.

У публікації відмічається, що Правобережна Україна, в силу свого прифронтового статусу, а також наявності великої кількості військових, перебувала під пильним наглядом департаменту поліції. Це проявлялося у фактично примусовій евакуації політично активного населення регіону в тиллові губернії України чи глибої Росії, що відповідно, ускладнювало роботу політичних партій

Автор наголошує, що з усіх політичних сил, представлених в регіоні, найактивніше себе проявили партії соціалістичного табору. Хоча і в їхніх діях не було єдності: в РСДРП, есерів та анархістів не існувало єдиної думки з приводу війни і вони поділилися на дві частини (більшовиків і меншовиків, «оборонців і поражених» тощо).

В дослідженні відмічається, що в роботі соціалістів характерним було прагнення до зростання свого впливу та симпатій у мешканців краю. Однак численні арешти і переслідування активних партійців, особливо в 1915-1916 рр., вкрай негативно позначились на активності всіх політичних сил цього напрямку. Меншою мірою це стосується тих представників партій, які з самого початку стояли на позиції оборони країни від зовнішнього ворога і підтримували офіційну владу. Так, меншовистська фракція РСДРП завдяки своїй лояльності до влади, вела легальну політичну діяльність під прикриттям військо-промислового комітету.

Ключові слова: *Правобережна Україна, політична партія, прокламація, підпільна діяльність, циркуляр, агітація, військово-промисловий комітет, «робітнична група».*

Протягом останніх років серед дослідників спостерігається значне зацікавлення історією Першої світової війни – з'являються нові статті, монографії. Попри це, залишається низка питань, які практично не висвітлені і потребують глибшого аналізу та усвідомлення. Особливо це стосується історії політичних партій в регіонах України в умовах війни. Досліджувана проблема побіжно знайшла відображення в працях, присвячених історії політичних партій. Серед них дослідження загального характеру Д. Дорошенка [12], А.І. Голуба [13], А.І. Павка [19], Р.І. Ветрова [10], П. Брицького [9], О. Висоцького [11] та ін. Аналіз громадського політичного життя Києва на матеріалах періодичної преси здійснив О. Мінгазутдінов [15].

Метою статті є, на основі архівних матеріалів (більшість з яких вперше введено до наукового обігу) та наукової літератури,

висвітлити окремі маловідомі аспекти діяльності соціалістичних політичних партій на Правобережжі в умовах війни.

У складний і трагічний воєнний період перед політичними силами країни постала необхідність у формуванні ставлення до війни та власного уряду. Головні українські партії Галичини (соціал-демократична, націонал-демократична і радикальна) своїми діями та висловлюваннями засвідчили чітку антиросійську позицію. Натомість політичні партії підросійської України відзначилися незгодженістю та непослідовністю. Так, кадети виступили на підтримку свого уряду і за ведення війни до переможного кінця. В РСДРП, УСДРП, есерів та анархістів не існувало єдиної думки з приводу цього питання і вони поділися на дві частини (більшовиків і меншовиків, «оборонців і поражених» тощо). Товариство українських поступовців взагалі вирішило зайняти нейтральну позицію.

Умови для роботи політичних партій у Правобережній Україні були специфічними: з початком війни представники Верховної влади в регіоні (Київський, Подільський і Волинський генерал-губернатор, Київський, Подільський і Волинський губернатори) здійснювали заходи, спрямовані на розробку та реалізацію планів евакуації прифронтових територій. Крім того, територія Південно-Західного краю потрапила в зону контролю військової адміністрації (Верховного головнокомандувача, командувача Київського військового округу, командувача Південно-Західного фронту, командувачів арміями). Тому, вже 10 жовтня 1914 р. Радою Міністрів було офіційно ліквідовано Київське, Подільське і Волинське генерал-губернаторство [20, с.336].

Характеризуючи політичну обстановку на Правобережній Україні під час війни, зауважимо, що з трьох губерній найбурхливіше політичне життя вирувало на Київщині. Це пояснюється тим, що в період війни на Поділлі та Волині для цього були несприятливі умови, оскільки тут, час від часу, відбувалися бойові дії. Внаслідок чого значна частина населення цих губерній (здебільшого політично свідомого та активного) була евакуйована в тиллові губернії України чи в глиб Росії. Існуючі ж на території цих губерній організації працювали серед решти населення, яке в своїй більшості було політично інертним.

З приводу політичного становища в регіоні говорилося в інструкції департаменту поліції МВС начальникам губернських жандармських управлінь (в тому числі і Правобережних губерній) від 2 вересня 1914 р.: «У цей важливий для Батьківщини історичний момент, що об'єднав людей всіх політичних поглядів, спостерігається майже цілковита відсутність революційних експесів. Однак було б помилковим вважати, що революційних рух в Росії припинився. Навпаки, він не дає про себе знати, оскільки тепер був би не тільки не популярним, а й викликав би хвилю обурення і контрреволюції. Він призупинився для того, щоб навіть при вдалому для нас закінченні війни напружити всі зусилля для нових безглузких спроб досягнути поваження встановленої основними законами форми правління в Росії» [2, арк.1]. Отже, на початку війни для політичних сил

наступив час, коли потрібно було визначитися у своєму ставленні до війни, сформулювати програму подальших дій.

Вагомий вплив на політичне життя Правобережної України мали соціалістичні партії. РСДРП, есери та низка інших політичних сил відзначились найактивнішою діяльністю в регіоні під час війни.

Зокрема, осередки більшовицької течії РСДРП, виходячи з тези свого лідера про необхідність негайної боротьби за припинення війни і перетворення імперіалістичної війни в громадянську, намагались проводити роз'яснення позиції своєї партії серед населення. Однак така діяльність мала певний ризик, оскільки царський уряд доклав усіх зусиль для ліквідації будь-яких антиурядових виступів в регіоні. В одному зі своїх циркулярів Міністерство внутрішніх справ вимагало «без всяких вагань спокійно розправитися з крамолою та революційними організаціями» [17, с.42].

У зазначений період для відновлення і зміцнення своїх партійних осередків центральні установи більшовицької партії надсилали своїх представників з промислових центрів країни. Так, 5 травня 1915 р. губернські органи влади повідомляли, що перед робітниками часто виступають і розповсюджують крамольні листівки соціал-демократичної партії робітники-більшовики, які приїжджають з великих промислових центрів. У м. Вінниця вони поширювали листівки Петербурзького комітету РСДРП із закликом до повалення існуючого ладу [16, с.27].

Навесні 1915 р. Київський комітет РСДРП з метою допомоги більшовикам на місцях та взаємної інформації організував поїздки своїх представників до партійних організацій Подільської губернії [17, с.43]. У 1915 р. через Могилів-Подільський суди було організовано транспортування літератури з-за кордону [16, с.27].

Агітаційну роботу серед робітників Подільської губернії проводили також більшовики тилових частин Південно-Західного фронту, закликаючи їх боротися проти імперіалістичної війни, за перетворення її на війну громадянську. Так, в м. Лучинець Могилівського повіту проводила роботу більшовицька група 17 запасного піхотного полку 8 армії [16, с.27]. У 1916 р. антивоєнні листівки розповсюджувались ще в більшому обсязі, і не лише серед цивільного населення, а й у розташуванні військових частин. Так, неодноразово знаходили листівки проти війни і уряду у Вінниці на території казарми Кримського полку [14, с.13-14].

Наприкінці 1916 – на початку 1917 р. більшовицька група в Кам'янці-Подільському зміцнилась, особливо після повернення з армії її керівника М. Кушелева. Члени групи (М. Кушелев, Сіперштейн, Г. Голованіський-Барський та ін.) друкували і розповсюджували у військових частинах листівки, проводили усну агітацію серед солдатів. Підпільна соціал-демократична група існувала також серед робітників депо станції Гречани, яку очолював більшовик О. Дубінін [17, с.44]. Підпільні більшовицькі групи діяли у військових частинах, що дислокувались на території Подільської губернії, використовуючи невдачі на фронті та незадоволення солдатів вищим командуванням, яке, на їхню думку,

виявило повну нездатність керувати військовими операціями. Всі ці обставини, на думку члена більшовицької партії Ф. Попова, який діяв у 12 армійському корпусі, «сприяли підпільній революційній роботі в армії». Не лише рядові, а й деякі офіцери, особливо молоді, відкрито висловлювали незадоволення війною. На підтвердження цієї думки Ф. Попов наводив красномовний приклад, як до підпільної революційної трійки більшовикам вдалось залучити командира батальйону 19 дивізії підполковника Кропивляньського, якому було доручено організацію революційної роботи в 74 Ставропольському полку. При цьому Ф. Попов зазначає, що «до початку Лютневої революції в кожному полку другої дивізії було створено невеликі групи, головним чином з солдатів, які співчували більшовизму». Підпільні більшовицькі групи діяли також у лейб-гвардії Преображенському полку, що дислокувався на території Подільської губернії [17, с.44].

У 1914 р. було проведено кілька арештів членів Київської організації Російської соціал-демократичної робітничої партії. Найактивніших її членів було засуджено, інших – вислано під пильний нагляд поліції. Цим на деякий час було перервано партійний вплив організації на суспільні маси. Проте вже до кінця року утворилась група інтелігентної молоді, яка зав'язала між собою ділові партійні відносини. До 9 січня 1915 р. в місті Києві з'явилися прокламації з позначкою «Комітет Київської організації РСДРП», в яких містився заклик до революційної роботи і протест проти війни. З огляду на це в ніч на 16 січня 1915 р. всіх причетних до діяльності партійного осередку було заарештовано і обшукано. В ході обшуку в квартирі Є. Толстової виявлено 33 примірники виготовлених на друкарській машинці прокламацій від імені Комітету Київської організації РСДРП з протестом проти війни. 10 таких же прокламацій було виявлено у студента університету Ф. Безуглого [3, арк. 78].

Крім того, було обшукано та заарештовано на цукровому заводі гр. Бобринського, при станції Капітонівка Чернігівського повіту – студента Київського університету Я. Полуяна. У нього було вилучено партійного змісту лист з Катеринодара від 2 лютого 1915 р., в якому вказувалося на існування там добре оснащеної нелегальної друкарні. Крім цих трьох, було заарештовано ще 13 осіб [3, арк. 78 зв.]. З арештом цієї групи діяльність РСДРП в Києві на деякий час припинилась.

Та невдовзі партійну діяльність відновив «Керівний колектив» тієї ж організації, який настільки зміцнів, що на літо 1915 р. призначив вибори членів в новий комітет. І на цей раз поліції вдалось викрити її. 18 вересня 1915 р. було проведено арешт 16 осіб, 8 з яких були членами «Керівного колективу». При цьому поліцією було захоплено оснащену партійну друкарню, яка займалась друком прокламацій із закликом «робітників, солдат і громадян» до широкої організації агітації на підприємствах та в армії. Заарештованих було засуджено Київським військово-окружним судом до різних термінів ув'язнення. Після цього підпільна діяльність місцевої соціал-демократичної організації знову на деякий час припинилась. Аж на

початку 1916 р. стала помітною діяльністю підпілля в профспілках, головним чином в спілці шевців [4, арк.1].

Діяльність більшовицької фракції РСДРП в професійних організаціях Києва була доволі напруженою. Війна призвела до майже повного розгрому легальних профспілкових організацій. А до керівництва тими небагатьма профспілками, що залишились, майже скрізь прийшли соціал-шовіністи, які, завдяки зайнятій ними «оборонській» позиції, не відчували серйозних утисків офіційної влади [18, с.71].

Як відзначив Ю. Осадчий, одним з найважливіших завдань більшовиків Києва була боротьба проти участі представників від робітників у військово-промисловому комітеті (далі – ВПК). Особливо гострою вона була у спілці кравців, від якої до ВПК ввійшли члени правління Семечкін та І. Алексєєв. На зборах членів профспілки, скликаних за ініціативою більшовиків (за відомостями місцевої охоранки, вони відбулися 13 грудня 1915 р.), всупереч опору меншовиків було прийнято резолюцію про відкликання представників кравців з ВПК. Проте меншовики проігнорували дане рішення і не вийшли з ВПК. Заклик більшовиків до бойкоту ВПК знайшов відгук у спілках шевців, деревообробників і булочників. А профспілка металістів у 1916 р. підтримала з цього питання меншовиків [18, с.75].

Як наслідок, на початку 1916 р. в складі Київського ВПК сформувалась «Робітнича група», яка, ставши на чолі руху, заручилась підтримкою громадських кіл. «Робітнича група» ВПК являла собою меншовицьку фракцію в складі соціал-демократичної організації. Керівником її став токар Л. Альферов [4, арк.1 зв.].

З моменту створення «Робітнича група» стала проводити активну діяльність, спрямовану на об'єднання місцевих соціал-демократичних осередків, які були роз'єднані через різного роду партійні суперечки на ґрунті загальносоціалістичних гасел. Ще одним великим плюсом в діяльності «Робітничої групи» була її легальність, безперешкодне спілкування з широкими демократичними прошарками населення, грошова допомога, яку вона отримувала від ВПК. В результаті цього «Робітнича група» мала представництво у ВПК (загальних зборах), в його правлінні, від себе виділяла Центральне бюро праці і Бюро праці для студентів. Завдяки цим бюро відбувався зв'язок, з одного боку, з міським та сільським населенням, з іншого – з вищими навчальними закладами. Крім того, «Робітнича група» перебувала в тісних стосунках з профспілками, заводськими групами робітників та з кооперативами [4, арк.2].

Сформувавшись при ВПК, «Робітнича група» основну увагу приділяла організації пропаганди соціалістичних ідей. Так, 21 березня 1916 р. на засіданні ВПК було заслухано доповідь члена «Робітничої групи» Л. Альферова про необхідність відрядити одного з членів групи в Кременчук для налагодження там зв'язків місцевого ВПК з робітниками з огляду на майбутні вибори делегатів на робітничий з'їзд. Правління погодилось з пропозицією Л. Альферова і навіть виділило кошти на поїздку. На тому ж засіданні розглядалось

прохання «Робітничої групи» про видачу їй авансу в розмірі 8 тис. крб. для оснащення кооперативної майстерні з виготовлення предметів військового оснащення [4, арк.7 зв.].

Відзначимо, що позиція «Робітничої групи» в період війни змінилася: від співпраці з урядовими установами вона перейшла до критики політики самодержавства. 25 березня 1916 р. з ініціативи місцевих споживчих товариств в Києві відбувся «День кооперації». Він був організований для пропаганди ідей споживчої кооперації, спрямованої на боротьбу з подорожчанням предметів першої необхідності. Перед населенням виступали різні особи з оцінкою ситуації в Україні та губернії. Захід було зірвано представником «Робітничої групи» Київського обласного ВПК А. Котівим. У своїй доповіді він відверто говорив про невідповідність державної влади до боротьби із зростанням цін, вказував на невідповідність режиму інтересам народу. Його промову було зупинено організаторами, а збори закрито [4, арк.8]. Таким чином, попри заборону діяльності, Київська організація РСДРП в умовах війни зуміла організувати свою політичну діяльність.

Незначні осередки опозиційних (соціалістичних та соціал-демократичних) партій Волинської губернії, які ще існували, практично не мали жодного впливу на суспільно-політичне життя краю. За допомогою численної таємної агентури жандарми тримали під контролем усі легальні і нелегальні партії та організації, значну частину членів яких їм вдалося ізолювати. За час війни тут не було жодного масового антиурядового, революційного виступу. Всілякі спроби соціалістичних організацій розпочати в краї роботу придушувались у зародку. Лише у квітні 1915 р. в Житомир прибула для встановлення зв'язку з місцевими більшовиками член розгромленого в березні Київського осередку РСДРП «Анюта прачка» (А. Костюковська) [8, с.62].

Інша політична сила представлена на Правобережжі – партія соціалістів революціонерів. Есерівські організації і окремі групи інтернаціоналістського напрямку діяли в Києві, Харкові, Чернігові та в деяких інших містах України [506, с.227]. Ще на початку війни начальник Подільського губернського жандармського управління повідомляв прокурора окружного суду: «Згідно з перевіреними даними деякі соціал-демократичні та соціал-революційні партії одержали вказівки припинити на час війни всякі дії і намагатися надавати допомогу царському урядові» [14, с.13].

В своєму зверненні до офіцерів прикордонної служби Янчука, Лабутина і Бурова від 12 січня 1915 р. головний жандарм губернії зазначав, що згідно з наявними агентурними даними колишні лідери революційного руху (особливо соціалісти-революціонери) з огляду на війну тимчасово припинили активну роботу в організаціях на місцях. Ситуацію, що склалася (воєнний час. – Авт.), вони вирішили використати для з'ясування настроїв в селянському середовищі: інформацію про випадки незадоволення селян урядовими указами, пов'язаними з війною; про наміри селян після війни виступити з вимогами відшкодування збитків, породжених

війною, та збільшення земельних наділів за рахунок поміщицьких земель; про ставлення уряду до польського і російського населення Подільської губернії. Обов'язки зі збору інформації соціалістично-революціонери покладали на деяких працівників земства, а також осіб сільського духовенства та сільських вчителів [5, арк.7].

В травні 1915 р. на Волині в селі Ювковці був заарештований есер С. Рудюк, який закликав до повалення царського уряду і боротьби проти поміщиків. Було ще кілька випадків поширення літератури РСДРП і Бунду. Соціалістичну агітацію проводили також австро-угорські полонені, серед яких було багато соціалістів [8, с.62].

На території Правобережжя найактивніше есери працювали в Київській губернії. Ще напередодні Першої світової війни в 1913 р. партія займала в губернії міцні позиції. Це пояснювалось як складом її членів, так і, головним чином, тим, що в її «розпорядженні» перебувало обласне паспортне бюро. Завдяки цьому активна робота українських соціалістів-революціонерів налагоджувалась в Києві за участі нелегальних осіб. Однак в червні 1913 р. члени обласного паспортного бюро були заарештовані і під час обшуку в них вилучено 48 фальшивих печаток і декілька поліцейських віз. В квітні 1914 р. було ліквідовано групу з 11 соціалістів-революціонерів з вилученням до 700 гектографічних прокламацій [3, арк.79]. Проте вже влітку 1914 р. відбулось засідання Київського комітету партії, який став виконувати функції центрального комітету.

Про певну розгубленість есерів на початку війни свідчило мовчання та бездіяльність Київської організації партії. Але в ніч на 29 жовтня 1914 р. в Києві було заарештовано 9 активних діячів місцевої організації. При цьому жандармами вилучено 360 свіжонадрукованих на гектографі прокламацій. В них від імені Київської групи соціалістів-революціонерів містилося звернення до студентів проти війни і заклик проводити агітацію серед солдатів, щоб ті після війни спрямовували зброю на боротьбу «за землю і волю» [3, арк.79].

Серед груп заарештованих найвпливовішим діячем був Н. Соколовський (партійне прізвище «Василь»), який налагоджував роботу із скликання на Півдні конференції партії соціалістів-революціонерів. Н. Соколовський, студенти Київського університету О. Сосновський та В. Шеверницький і козак Чернігівської губернії Г. Чарторизький були заарештовані і засуджені Київським воєнно-окружним судом. За вироком суду їх було позбавлено права власності і вислано на каторжні роботи: Соколовського і Чарторизького на 6 років, а Сосновського і Шеверницького на 4 роки [3, арк.79 зв.]. Під хвилю арештів потрапило ще 5 осіб, яких було звинувачено в партійних зносинах із згаданими засудженими. В них було виявлено конспіративне листування і літературу партійного характеру. Заарештованих заслано під пильний нагляд поліції у віддалені місцевості імперії [3, арк.79 зв.].

У результаті жатих правоохоронними органами заходів, діяльність партії соціалістів-революціонерів на Київщині була припинена. До кінця 1916 р. Київська організація ПСР, не маючи

ні керівного центру, ні достатніх сил для роботи, нічим особливим не виявила своєї діяльності. Кілька членів партії, які намагались налагодити роботу, перебували під пильним наглядом поліції. Що стосується повітів губернії, то під час Першої світової війни діяльність організації соціалістів-революціонерів не спостерігалась. Більш того, на периферії навіть не з'являлись прокламації цієї партії, ті, які поширювались в Києві [4, арк.8].

Отже, партія есерів напередодні та на початку війни намагалась розгорнути активну діяльність. Проте після ряду арештів нелегальна діяльність політичної сили практично була припинена.

Майже непомітними в політичному житті Правобережних губерній в роки війни були анархісти. Ще перед війною на території Волинської губернії був заарештований анархіст Ф. Андрійчук-Тарновський, який прибув в Росію з Чикаго. Тут він планував провести напад на Почаївську лавру з метою пограбування. Пізніше, на допиті, він розповів, що на Волинь мають прибути ще дві особи для проведення невідомої йому операції. Це повідомлення стривожило жандармів, оскільки через Волинь на Галичину повинен був прослідувати Микола II. Проте царська поїздка обійшлася без ексцесів. У липні 1914 р. в селі Бараньє Дубенського повіту був заарештований член чиказької групи анархістів «Братство російського трудового народу» досвідчений терорист І. Андреев. При ньому було знайдено чотири пістолети, багато набоїв та нелегальна література [8, с.61].

Одна з найбільших і найвпливовіших анархістських організацій була ліквідована в грудні 1914 р. в селі Гнойниці Ізяславського повіту. Створив її селянин О. Сліпчук, який тривалий час проживав в Америці, де вступив до партії анархістів. Прибувши на Волинь, він організував анархістський осередок, який охоплював кілька сіл. За короткий час він здобув тут значний авторитет і успішно проводив антиурядову пропаганду [6, арк.62]. Розвідувальна діяльність жандармського управління засвідчила практично відсутність діяльності анархістських організацій на Правобережжі в роки війни. Отже, прямих підтверджень політичної пропаганди з боку зазначених політичних сил в Київській, Подільській та Волинській губерніях нами виявлено не було. З цього робимо висновок, що останні зайняли вичікувальну позицію до більш сприятливого часу для агітації.

Малоактивну агітаційну роботу в Київській губернії під час Першої світової війни проводили єврейські революційні організації (Бунд, Паолей-Ціон, сіоністи-соціалісти та ін.). Зокрема, в червні 1915 р. відбулась конференція південно-західних організацій Загального єврейського робітничого союзу у Литві, Польщі та Росії («Бунд»). В ній брали участь по 2 представники від Києва, Бердичева і Житомира, 1 – від Кременчука, представник Центрального комітету «Бунд» і делегат від Мозиря з дорадчим голосом [7, арк.53]. Учасниками конференції було ухвалено низку рішень: по-перше, в питанні ставлення до війни пролетаріат зобов'язаний зайняти різко негативну позицію і використати війну для зміцнення кла-

сових позицій; по-друге, роз'яснювати населенню причини війни і боротися проти націоналістичних та шовіністичних настроїв у суспільстві; по-третє, прагнути до реалізації основного завдання інтернаціонального соціалізму – мобілізації сил навколо вимог миру; по-четверте, з огляду на тривалу реакційну політику уряду і зростаюче внаслідок цього незадоволення в суспільстві, готувати основу для рішучої боротьби проти третьочервеневого режиму; по-п'яте, у зв'язку із прагненням до здійснення обох завдань підбурювати робітничі маси, організувати їх виступи, об'єднувати їх навколо думської соціал-демократичної фракції; по-шосте, вимагати цілковитої рівноправності євреїв [7, арк.53-53 зв.].

Існувала невелика група бундистів і в Києві, яка до 9 січня 1915 р. випустила обмежену кількість гектографічних закликів. Єврейські інтелігентні кола розуміли недоцільність ведення боротьби «під ізраїльськими національними прапорами». При цьому вони відігравали помітну роль в російському революційному підпіллі [1, арк.80 зв.-81].

На початку 1916 р. частина сіоністів, відмовившись під тиском переслідувань від більш широких програмних завдань, об'єдналась на ґрунті боротьби за повну рівноправність євреїв в Росії. На своєму прапорі вони помістили напис «хавери» (брати) і почали проводити досить енергійну діяльність не лише в місті, а й в повітах [4, арк.5].

Отже, опозиційні соціалістичні партії, сформувавши свою позицію відносно війни, розпочали на Правобережжі доволі активну діяльність. Попри переслідування і репресії з боку влади більшість з них протягом всієї війни вели агітаційну роботу. Наведені факти свідчать про те, що, незважаючи на воєнну ситуацію та близькість театру воєнних дій, в регіоні їх політична робота позначалась певною різноманітністю і завоювала значну підтримку у суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДАУ в м. Києві), ф. 274, оп. 1, спр. 3632, 179 арк.
2. ЦДАУ в м. Києві, ф. 274, оп. 4, спр. 31, 48 арк.
3. ЦДАУ в м. Києві, ф. 274, оп. 4, спр. 463, 321 арк.
4. ЦДАУ в м. Києві, ф. 274, оп. 4, спр. 565, 107 арк.
5. ЦДАУ в м. Києві, ф. 301, оп. 2, спр. 418, 749 арк.
6. ЦДАУ в м. Києві, ф. 1335, оп. 1, спр. 1630, 97 арк.
7. Государственный архив Российской Федерации, ф. 76, оп. 1, спр. 13, 54 арк.
8. Бернадський Б.В. Волинь у роки Першої світової війни : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Б.В. Бернадський / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – 197 с.
9. Брицький П. Ставлення українських політичних партій до Першої світової війни / П. Брицький // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи : матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці 22-24 вересня 1998 р.). – Чернівці : Рута, 2000. – С. 128-132.
10. Ветров Р.І. Політичні партії України на початку ХХ ст. (1900-1925) / Р.І. Ветров. – Дніпродзержинськ : Поліграфіст, 1997. – 112 с.

11. Висоцький О. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог та поразок / О. Висоцький. – К. : Основні цінності, 2004. – 272 с.
12. Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів світової війни / Д. Дорошенко. – Прага, 1936. – 99 с.
13. Голуб А.І. Українська соціал-демократія і міжнародний соціалізм: сторінки політичної історії (кінець XIX – перша чверть XX століття) / А.І. Голуб. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1998. – 92 с.
14. Зеленюк І.С. 1917 рік на Поділлі / І.С. Зеленюк. – Львів : Каменяр, 1966. – 166 с.
15. Мінгазутдінов О. Громадсько-політична обстановка в Києві на початку Першої світової війни / О. Мінгазутдінов // Перша світова війна і слов'янські народи: матеріали міжнародної наукової конференції 14-15 травня 1998 р. – К., 1998. – С. 51-56.
16. Нариси історії Вінницької обласної партійної організації. – Одеса : Маяк, 1980. – 343 с.
17. Нариси історії Хмельницької обласної партійної організації – Львів : Каменяр, 1972. – 372 с.
18. Осадчий Ю.Г. Партії і профспілковий рух на Україні (1905-1918) / Ю.Г. Осадчий. – К. : Либідь, 1991. – 180 с.
19. Павко А.І. Політичні партії, організації в Україні: кін. XIX – поч. XX ст.: зародження, еволюція, діяльність, історична доля / А.І. Павко. – К. : Либідь, 1999. – 247 с.
20. Шандра В.С. Генерал губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. / В.С. Шандра. – К. : НАН України, Інститут історії України, 2005. – 427 с.

П. Клицинский

Ячейки социалистических партий Правобережной Украины в годы Первой мировой войны: условия деятельности, основные формы и методы работы (1914 февраль 1917)

В данной статье сделана попытка охарактеризовать специфику, формы и направления деятельности политических партий социалистического направления на территории губерний Правобережной Украины в годы Первой мировой войны. Отмечено, что, несмотря на рост научного интереса историков к политической жизни различных регионов Российской империи в указанный период, выбранная для исследования тема не получила должного освещения в исторической науке.

В публикации отмечается, что Правобережная Украина, в силу своего прифронтового статуса, а также наличия большого количества военных, находилась под пристальным наблюдением департамента полиции. Это проявлялось в фактически принудительной эвакуации политически активного населения региона в тыловые губернии Украины или глубь России, соответственно, затрудняя работу политических партий

Автор отмечает, что из всех политических сил, представленных в регионе, активнее всех проявили себя партии социалистического лагеря. Хотя и в их действиях не было единства: в РСДРП, эсеров и анархистов не было единого мнения по поводу войны и они делись на две части (большевиков и меньшевиков, «защитников и пораженцев» и т.д.).

В исследовании отмечается, что в работе социалистов характерно стремление к росту своего влияния и симпатий у жителей края. Однако многочисленные аресты и преследования активных партийцев, особенно в 1915-1916 гг., крайне негативно сказались

на активности всех политических сил этого направления. В меньшей степени это касалось тех представителей партий, которые изначально стояли на позиции обороны страны от внешнего врага и поддерживали официальную власть. Так, меньшевистская фракция РСДРП, благодаря своей лояльности к власти, вела легальную политическую деятельность под прикрытием военно-промышленного комитета.

Ключевые слова: Правобережная Украина, политическая партия, прокламация, подпольная деятельность, циркуляр, агитация, военно-промышленный комитет, «рабочая группа».

P. Kleschynsky

Cells socialist parties of the Right-Bank Ukraine during the First World War: conditions, basic forms and methods of work (1914- February 1917)

This paper attempts to characterize the specific forms and activities of political parties in the territory of a socialist colouring provinces Right-Bank Ukraine during the First World War. Indicated that, despite the growth of scientific interest to historians of political life in various regions of the Russian Empire in the same period, the theme chosen for the study did not receive adequate coverage in history.

The publication observed that the Right-Bank Ukraine, due to its frontline status, as well as a large number of military, was under the watchful eye of the Police Department. This was manifested in virtually forced the evacuation of politically active people in the rear region of the province or the interior of Ukraine, which accordingly complicates the work of political parties

The author emphasizes that all political forces represented in the region, the most active party showed itself socialist. Although their actions and there was no unity: the RSDLP, SRs and anarchists was no consensus about the war and they were gone in two parts (Bolsheviks and Mensheviks, «and defence porazhentsiv» etc.).

The study observed that the work of socialists characteristic was the desire to increase its influence and sympathies of the inhabitants of the land. However, numerous arrests and harassment of active party members, especially in the 1915-1916 biennium., Negatively affected the activity of all political forces in this direction. To a lesser extent this applies to those members of parties which initially stood on the position of defence against external enemies and kept the official authorities. Yes, menshovystska Bolshevik factions because of their loyalty to the government, a legal political activities conducted under the guise of military-industrial committee.

Key words: Right-Bank Ukraine, political party, proclamation, underground activity, circular, propaganda, military-industrial committee, «the working group».

Отримано: 25.11.2015